

Saatets

Nii see on – mõni raamat suisa eeldab avaldamise tagamaid avavat sissejuhatust. Seda enam, kui tegemist on erandliku käsikirjaga, mille pealkiri ei kuulu teksti autorile ning mis pandi kirja avaldamisele mõtlemata.

Järgnev on minu lapsepõlve perekonnasõbra onu Moritza (1916–1969) nii-öelda sõnaraamat, mis koosnes üksikutest, kergelt räsitud paberilehtedest. Nende ülemisele vasakpoolsele servale oli punase pliiatsi ja suurte tähtedega märgitud sõna, millele allpool järgnes, nüüd juba sinise pliiatsi ja väiksemate tähtedega, erineva pikkusega seletus.

Millal Moritz sõnaraamatu koostamist alustas, on tagantjärele võimatu öelda. Ma mäletan ainult seda, et kord, kui ta oli just lõpetanud oma kaksikvenna kirumise, ütles ta mulle usalduslikult ja tähendusrikkalt, et tarkus ei kasva puu otsas ning et olemasolevatest allikatest hariduse omandamiseks ei piisa, ning ta on just nimelt minule mõeldes alustanud suure missioonina tõeliselt ammendava seletava sõnaraamatu koostamist. Seejuures, rõhutas Moritz, polevat tegu mitte tavapärase kuivavõitu seletustega, vaid õpetlike ning suures osas isiklikult kogitud lugudega.

Muidugi unustasin ma onu jutu kohe ära, ja ka Moritz ei meenutanud hiljem kordagi oma kavatsust, rääkimata „seletava sõnaraamatu” üleandmisest. Seetõttu polegi midagi imestada, et aastaid tagasi ema keldri koristamise

käigus leitud pappkast, mis kandis äratuntava Moritza käekirjaga (ma olin saanud temalt arvukalt sünnipäeva-kaarte) lauset „Vot nii on lood, David!” tekitas minus tõelist hämmingut. See muutus veelgi suuremaks, kui ma leidsin kastist suure pataka juba mainitud paberilehti. See leid – ma pean silmas just nimelt seletavaid tekste –, oli sedavõrd jahmatav, et ma olen jätnud selle kasti aastateks puutumata. Miks, seda on raske seletada. Igatahes mitte seetõttu, et mõnele lehele oli Moritz lisanud, ning seda millegipärast kollase pliiatsiga: „Lastele mitte näidata!” Mida ta seejuures silmas pidas, on samuti võimatu mõista. Ning kasti sisusse süvenesin ma alles sellel aastal ...

Kas siin raamatus leiab avaldamist onu Moritza kasti kogu sisu? Ei, ja seda mitmel põhjusel. Näiteks mõnel lehel oli kirja pandud vaid sõna ja seletus puudus. Ühel lehel aga (sõna oli „tuuleveski”) seisis „iga idioot teab”. Siis olid veel mõned lehed, kus olid Moritza illustratsioonid (tekst puudus) ja peab ütleva, et need pildid meenutasid üheaegselt hädast Peter Paul Rubensi ja vaoshoitud Tom of Finlandi loomingut. Kusjuures viimase olemasolu ei saanud Moritz kuidagi teada.

Kahe natuke erinevas formaadis lehe puhul aga tekkis tunne, et need on sattunud teiste hulka kuidagi eksikombel. Neist üks (sellele oli joonistatud noolega läbistatud süda) kujutas endast ilmselt saatmata jäänud armastuskirja mustandit, ja kuna selle sisu oli vallatlevalt

intiimne, jääb see avaldamata. Teisele aga oli kleebitud väljalõige mingist lambakasvatust käsitlevast venekeelsest raamatust. Ja siis olid veel üksikud lehed, kus sõnadele toodud seletused olid sedavõrd triviaalsed, et nende publitseerimisel pole mingit mõtet. Nii oli Moritz kirjutanud näiteks sõna „kuusk” alla „on metsas, aga vahel ka mujal kasvav puu”. Samas oli kastis ka pikki heietusi sisaldavaid pealkirjastamata lehti, mis lasevad arvata, et onu Moritza mõtted läksid vahel lootusetult ekslema ja sihi kaotanud rändurina ei jõudnudki ta kavandatud lõpp-punkti. Punkti, mis oli jäänud lehe ülemisele servale märkimata. Selliste lehtede tekstid jäävad samuti avaldamata.

On näha, et enamasti pidas Moritz sõnaraamatut koostades silmas mind, kuna alustas mitut lauset otsese pöördumisega: „Kas sa tead, David, et ...” või „Vaata, David ...”. Samas leidis kastis ka selliseid lehti, mille puhul paistab, et ma olin tal täielikult meelest läinud ning Moritz lasi mõtetel kanda ennast suvalises suunas. Vahel ka rappa. Kuid üks asi on selge – Moritz püüdis oma lugudes olla igati didaktiline. Ilmselt arvestades potentsiaalse lugeja iga.

Milliste kriteeriumide alusel Moritz sõnu valis, on jäänud mulle siiani mõistatuseks. Igatahes puudub valiku puhul arusaadav süsteem. See puudutab samuti seletuste põhjalikkust. Kord pidas Moritz vajalikuks pühendada

näiteks mõne taime või vilja olemuse kirjeldamisele mitu, arvukate kõrvalpõigetega pikka lõiku, samas kui üksikute võõrsõnade puhul piirdus ta vaid paari lühikese ja mitte-midagiütleva lausega. Samuti ei oska ma panna kuidagi paika kastis olnud lehtede sünniloo ajalisi raame.

Oma kavatsusest rääkis onu Moritz mulle millalgi 1953. või 1954. aasta paiku, kuid on mõningaid märke, et ta alustas tööd vahetult pärast minu sündi, ehk 1949. aasta keskel. Lõppdaatumiga aga on lood veelgi keerulisemad ning ainsaks võimalikuks pidepunktiks võib pidada Hruštšovi nime ning muude tema valitsemisajaga seonduvate detailide mainimist. See viitab, et vähemalt 1960. aastate alguses tegeles Moritz jätkuvalt kavandatud plaani elluviimisega. Samuti pole selge, kas Moritz jõudis oma töö lõpetada, või kavatses ta seda veel jätkata. Igatahes T-tähest kaugemale tema sõnaraamat ei jõudnud.

Veel üks täpsustus: kuigi lehed olid laotud kasti valdavalt tähestiku järjekorras, esines samas mõningaid erandeid. Publitseerimisel on säilitatud Moritza antud järjestus.

Millal ja kuidas sattus Moritza „sõnaraamat” minu ema keldrisse, sellest pole mul vähimatki aimu. Ning ma ei saa aru, kuidas oli võimalik, et ma Moritza kasti varem ei märganud. Tõsi küll – ema keldrisse polnud mul just väga sageli asja. Sinna tuli minna vaid paar korda aastas, kui ema palus uurida, kas mõni varem keedetud

moos pole hallitama läinud. Ja kui oli, siis tuli purk viia otse prügikasti. Seda, et ema oleks keldrist mõnda moosi tarvitamiseks nõudnud, ei juhtunud kunagi. Miks aga ema järjekindlalt moose keetis – väites seejuures, et nii tagab ta sisemise kindlustunde –, sellest ei saanud ma kunagi aru.

Ja nüüd kõige olulisem küsimus: miks ma otsustasin Moritza „Seletava sõnaraamatu” avaldada? Need lehed olid ju tõenäoliselt kirja pandud mõeldes vaid mulle. Ometi ma loodan, et onu Moritz ei pahanda – oma elu üheks olulisemaks ülesandeks pidas ta teadmiste levitamist. Ning mis avaldamise põhjendusena veelgi olulisem – valdavat osa Moritza sõnaseletustest võib pidada omaette väikesteks kirjandusteosteks. Mis siis, et osaliselt jaburavõitu kirjandusteosteks.

David Vsevolod

Tallinnas, 1. septembril 2021

Ahastus

Sõnaraamatu esimene sõna on erakordselt tähenduslik, kuna see on võrreldav teekaardiga, viidaga tulevikku. Nüüd võib tekkida küsimus, miks minu valik langes just nimelt sõnale „ahastus”. Aga sellepärast, et sõnade sisu mõistmata võibki sind tabada ahastus. Ja veel üks oluline tähelepanek: kuigi mind tabanud ahastus ei pea tingimata sind otseselt puudutama, on sündmusi, nähtusi, inimesi jne, mille/kelle puhul on ahastushoo nii-öelda ohvriks langemine vältimatu.

Paljudest ahastust tekitavatest asjadest ei hakka ma sulle rääkima, sest ahastuse kui nähtuse olemus on detailidest sageli olulisem. Kuid peamine põhjus, mis pani mind alustama sõnaraamatut mõistega „ahastus” seisneb selles, et ahastushood on enamasti alati välditavad. Vahel öeldakse: „Ahastus tuli peale.” Mina aga ütlen: „Välidi neid olukordi ja kohti.”

Siin on sulle konkreetne näide eelmisest aastast, ning ei tasu imestada, et see lugu seondub minu vennaga. Ma pole näinud ühtegi teist inimest, kes ahastaks sama tihti, kui minu vend. Kujutad sa pilti – ta käis mingis kultuurimajas tantsuõhtul. Ja millega see lõppes? Tema puhul. Reeglina. Ikka suure ahastusega.

Tol talle saatuslikul päeval olevat vähemalt kuus

korda kuulutatud välja daamide valik, kuid kordagi ei pööranud ükski naisterahvas talle mingit tähelepanu. Vähe sellest – ta sai lisaks ka kaks korvi ning veetis kogu ülejäänud õhtu ühelt jalalt teisele tammudes ja peatselt vedamisest unistades seinä ääres. Vend tunnistas mulle (vahel saab ta imekombel asjadest aru), et üldiselt on ta sellise (lisades: arusaamatu) ebaõnnega harjunud, kuid seekord olevat ta nimme valinud välja potentsiaalse partneri, kellelt keelduva vastuse saamine oli tema arvates täielikult välistatud. See oli vanem, tüsedavõitu ning imelikult krunni kohendatud juustega lühemat kasvu liisunud hapukapsavärvi kleidis naisterahvas. Kuigi ta üritas kelmikalt naeratada, ei astunud tema juurde ükski kavaler. Kuid ka sellelt naiselt sai vend korvi. Vähe sellest: naine reageeris venna kutsele valju naeruga ning teatas, et sellise mehega ei läheks ta tantsima isegi põrgus. Venna küsimuse peale: miks just põrgus, vastas naine, et koht ei oma mingit tähtsust. Vend aga ei jätnud jonniga ja lähenes samale naisele veel teinegi kord. Võid arvata, millise tulemusega ... Ainus vahe seisnes selles, et nüüd keeras naine talle sõnakestki lausumata põlglikult ning õlgu väristades selja.

Ja seejärel ma küsin: kas minu venna ahastusseisund oleks olnud välditav? Loomulikult oleks! Nagu ma ütlesin: „Välldi neid olukordi ja kohti.” Kas mina olen mõnelt naiselt korvi saanud? Ei ole! Mitte kunagi! Aga naiste

valiku puhul: kas mind oleks tantsupõrandale palutud? Ma olen selles sada protsenti veendunud, et kindlasti ning korduvalt. Ja taolisest teadmisest mulle täielikult piisab. Selleks ei pea õhtutunnil mõne kultuurimaja ukse taga ootusärevusest värisema. Kõik on niigi selge. Aga vennale on sellest vähe, ja mis on tulemus. Ahastus!

Või teine näide: Vassilit sa tead ... Ütle mulle palun, mis mõtet on käia kolm korda nädalas kalal, kui peaaegu alati lõpeb see käik mitte pannil särisevate vee-elukatega, vaid suure pettumusega. Vassili puhul tähendab see alati tundidepikkust kurtmist ebaõnne üle ning korduma kipuvaid ahastushooge. Ja ahastaks ta siis vähemalt üksi. Ei! Tal on kindlasti vaja Zina varahommikul üles ajada ning nõuda, et naine tooks tema tagasituleku ajaks turult suuremas koguses hapukurke, sest need sobivad väga hästi praetud kalade kõrvale. Ja nii iga kord: vanad kurgid on veel alles, aga Vassili nõuab uusi, sest tema jutu järgi sobivad äsja püütud kalade kõrvale vaid värskelt ostetud kurgid. Kuna hapukurke on Zina majapidamises kogunenud kümnete kilode kaupa, ei maksa imestada, et ka teda tabavad sageli ahastushood.

Mis aga on täiesti uskumatu: Vassili on suutnud viia ahastusse isegi nende eaka ja kurdivõitu kassi, sest iga kord enne kodunt lahkumist laskub ta kassi ette põlvili ning sosistab talle mesimagusa, kuid kõva häälega otse kõrva:

„Kiisuke, täna saad sa rasvase kala!”

Seda jääb kass loomulikult uskuma, mis mingis mõttes on muidugi arusaamatu. Eaka ja palju näinud kassina võiks ta vähemalt eelnevatest kogemustest midagi õppida. Kuid võib olla ongi ta selleks juba liiga vana. Ning kuna ta kala ei saa, siis järgmised paar tundi on ta sunnitud veetma härdahingelise Zina poolt lukustatuna vannitoas, oma kurvale saatusele mõeldes ning ahastavalt ja valjusti häälitsedes. On sul seda kõike vaja ...

Arbuus

Jakovi ema oli silmatorkavalt lühikest kasvu. Selles mõttes silmatorkavalt, et kaugemalt vaadates ei paistnud ta rahva hulgast üldse välja. Kuid oma varajastel eluaastatel Jakob sellest aru ei saanud – ema, nagu emad ikka. Esimesed kahtlused, et emaga on midagi lahti, tekkisid Jakovil lasteaias. Ja sedagi alles teisel sealviibimise aastal – ühel varakevadisel päeval, kui ta nägi üle pika aja õues lendlemas kollast liblikat. Just nimelt sellel päeval, silmadega liblikat saates, märkas Jakob üllatusega, et tema rühmakaaslane Peeter oli emast peajagu pikem (ema oli tulnud Jakovile järele). See pilt – ema ja tema kõrval

seisev ning lõbusalt naeratav Peeter –, rabas Jakovit. Ema, kes oli autoriteedina kõrgunud kusagil üleval, ulatus Peet-rile vaevalt õlani. Seejuures oli Jakov sunnitud tõdema, et Peeter ei erinenud kasvu poolest teistest lastest, nende seas ka Jakovist. Kuid Jakovi üllatus ei kestnud kaua, sest ta nägi ema käes midagi ümmargust – see oli arbuus. Arbuus (*Citrullus lanatus*) on kõrvitsaliste sugukonda arbuusi perekonda kuuluv rohttaim.

Anakonda

Vaata, David, sa mäletad kindlasti seda vihmast päeva, kui me sinuga Kadriorus jalutasime, ja sa nägid vihmaussi, ja selle ussi pikkus üllatas sind. Sa veel ütlesid: „Oi, kui pikk!” Ja siis ma mainisin sulle, et see pole veel midagi. Ning pärast tulin ma veel teile külla. Aga anakondad on tõesti tunduvalt pikemad.

